

NAMENSKOST, DOSTOPNOST IN KOMUNIKATIVNOST KOT BISTVENE SPECIFIKE ETNOGRAFSKEGA FILMA IN AVDIOVIZUALNEGA MEDIJA V SLOVENSKEM ETNOGRAFSKEM MUZEJU

Etnološki in antropološki muzeji imamo zaradi vsebin, povezanih z življenjem ljudi doma in po svetu ter zaradi dobro razvitega polja vizualne antropologije in etnografskega filma izredno bogate in raznolike možnosti, kako etnografski film in avdiovizualni medij uporabiti v sklopu razstav in muzejskega programa. V Slovenskem etnografskem muzeju raziskujemo avdiovizualni medij kot sredstvo za komunikacijo z obiskovalci – o naših strategijah sem poročala na konferenci EASA avgusta 2008 v Ljubljani.

Slovenski etnografski muzej je bil ustanovljen leta 1923, leta 1997 se je preselil v obnovljeno vojašnico na Metelkovi ulici in leta 2004 odprl še moderno razstavno hišo. Določil si je poslanstvo: »Slovenski etnografski muzej je muzej 'o ljudeh, za ljudi', muzej kulturnih istovetnosti, prostor dialoga med preteklim in sedanjim, med svojo in tujimi kulturami, med naravo in civilizacijo. Kot osrednji etnološki muzej s slovenskimi in zunajevropskimi zbirkami s področja materialne, socialne in duhovne kulture skrbi za njihovo ohranjanje, preučevanje, spoznavanje in razumevanje.«

V kontekstu snovanja večdelne stalne postavitve se je leta 2000 odprla možnost za nov muzejski profil kustosa za etnografski film. Ta je odgovoren za avdiovizualno produkcijo, dokumentiranje, arhiviranje in preučevanje, poleg tega pa nudi strokovno, metodološko in medijsko podporo pri pripravi avdiovizualij za razstave. Jasno je, da niso vse naše avdiovizualne vsebine na razstavi etnografski filmi, vendar pa pri njihovi pripravi uporabljamo spoznanja vizualne antropologije in vsekakor je njihov glavni namen posredovanje znanja.

Prvi del stalne razstave Med naravo in kulturo smo odprli leta 2006, letos pa končujemo njen drugi del Jaz, mi in drugi, Podobe mojega sveta. Prvi del, v katerem je večina razstavljenih predmetov shranjena v vitrinah, temelji na bogatih zbirkah SEM, drugi del je konceptualen, postavitev je zasnovana ambientalno, vsebinsko pa obravnava človekove identitete in njegovo umeščenost v svet. Avtorica koncepta je mag. Janja Žagar, posamezne sklope oblikuje sedem kustosov. Če so bile avdiovizualije v prvem delu pretežno usmerjene v interpretacijo in kontekstualizacijo predmetov, torej materialne etnološke dediščine, je tokrat v ospredju prikaz družbene in duhovne kulture Slovencev in človeštva.

Za kakovostno komunikacijo z obiskovalci razstave smo z avtorji razstave najprej določili namen, vsebino, obliko in način dostopa do avdiovizualij ter upoštevali tudi različne ciljne skupine in recipiencnost.

Namen

Ob oblikovanju razstave in avdiovizualij smo najprej določili, kaj želimo sporočiti in kako bomo to dosegli. Izbrali smo tiste avdiovizualije, ki so medijsko in vsebinsko najbolj optimalne za podajanje določenega sporočila. Eden od kustosov se je na

primer odločil, da bo v svojem razdelku uporabil samo zvočne vsebine.

Vsebina

Razmislili smo, kakšna avdiovizualna vsebina bo najbolj prenesla naše sporočilo. Sledijo primeri šestih različnih tipov avdiovizualij za drugi del stalne razstave kot odgovori na gornja vprašanja:

1. V razdelku o posamezniku ponazarjamo pestrost in obenem univerzalnost človeških obrazov s prelivanjem posnetkov pripadnikov vseh ras in obeh spolov v različnih starostnih obdobjih. Minevanje časa je nakazano s kapljicami oziroma urnim nihalom (foto št. 1).
  2. V razdelku o domu in družini prikazujemo funkcije družine, kot so sprejem novega člana, uvajanje v delo, druženje skozi igro, ter osebne, delovne in letne praznike skozi na trenutke precej intimne posnetke amaterskega snemalca iz Koroške (foto št. 2).
  3. V razdelku o lokalni skupnosti z dvema avdiovizualnima vsebinama dokumentiramo vlogo določenih skupin kot povezovalcev vaše skupnosti: Nena Židov je v Stari Fužini posnela obhod otepovcev, Andrej Dular pa je v Beli krajini zabeležil postavljanje mlaja (foto št. 3).
  4. V razdelku Moja odhajanja prikazujemo posnetke iz dveh dokumentarnih filmov Viba filma o poklicih, povezanih z regionalnimi migracijami. Poklic krošnjarja, prikazan v dokumentarcu *S'm iz Ribn'ce Urban*, se je pozneje prilagodil spremembam, medtem ko je poklic peric, predstavljen v filmu *Bizoviške perice*, z uveljavitvijo pralnih strojev izumrl (foto št. 4).
  5. Razdelek o svetu poleg drugih avdiovizualnih vsebin prinaša tri namensko posnete življenjske zgodbe Aleksandrink in njihovih potomcev (foto št. 5).
  6. Tudi avdiovizualne vsebine v zaključnem razdelku Jaz – moj osebni svet v veliki meri temeljijo na načrtno posnetih pripovedih, ki odgovarjajo na vprašanje, kako oblikujemo svojo predstavo o svetu. Pravljičice se kot precej ustaljen skupni spomin predajajo iz generacije v generacijo, nasproti jim kot primere osebnega spomina postavljamo življenjske izkušnje Slovenca, zamejske Slovenke in Navajo Indijanca (foto št. 6).
- Dve tretjini avdiovizualnih vsebin je produkcija SEM, pri preostalem gradivu, ki smo ga pridobili od drugih ustanov in posameznikov, je strokovni etnološki vložek različen, smo pa dodali interpretacijo.

* Nadja Valentinčič Furlan, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., anglistka, višja kustodinja, Slovenski etnografski muzej, 1000 Ljubljana, Metelkova 2, E-naslov: nadja.valenticic@etno-muzej.si

Eden od obrazov iz vizualne kulise »Obrazi« (foto št. 1).

Foto: Langerholc, 2008

Igra z rokami, fotogram iz interaktivne vsebine »Raubarjevi« (foto št. 2).

Snemalec: Hanzi Reichmann, Želuče/Selkach, 1995

Draščičani dvigajo mlaj, fotogram iz urejenega gradiva »Postavljanje mlaja« (foto št. 3).

Snemalec: Andrej Dular, Drašiči, 1994, produkcija SEM

Fotogram iz filma »Bizoviške perice« (foto št. 4).
Snemalec: Žaro Tušar, Bizovik, 1959, produkcija Viba film

Pripovedovalka Alberta Gregorič, interaktivna enota »Aleksandrinke in njihovi potomci« (foto št. 5).

Snemalka: Nadja Valentinčič Furlan, Prvačina, 2007, produkcija SEM

Navajo Indijanec Ashike Biakeddy, interaktivna enota »Moj svet skozi pravljice, medijske podobe, spoznanja« (foto št. 6).

Snemalka: Nadja Valentinčič Furlan, Ljubljana, 2007, produkcija SEM

Struktura in oblika

Težimo k jasni strukturi in zgoščenemu stilu, usklajenemu z vsebino. Pri enoti Postavljanje mlaja je razmerje med gradivom in izborom naslednje: vseh posnetkov je za 103 minute, urejeno gradivo je dolgo 22 minut, za razstavo je prikaz zgoščen na 5 minut – seveda sledi loku dogodka. Prečiščenost podatkov pri pridobljenemu gradivu pomeni tudi, da odlomke iz dokumentarcev predvajamo brez dodane glasbe in komentarja, potrebne podatke pa vnašamo z napisi.

Dostop na razstavi

Način predvajanja smo izbrali glede na vsebino, strukturo in količino avdiovizualnih podatkov: razvejane in mozaične vsebine, kot so na primer pripovedi, bodo v drugem delu stalne razstave dostopne na dotikalnih ekranih, zaključene, na primer *Postavljanje mlaja*, pa v zanki na običajnih ekranih. V prvem delu stalne razstave Kolaže avdiovizualnih zapisov prikazujemo na majhnih ekranih blizu predmetov, celovite vsebine (etnografski film, multivizijo) pa s pomočjo projektorja na večjem platnu oziroma zaslonu.

Splošna dostopnost

V širšem smislu dostopnost avdiovizualij pomeni:

1. da je obiskovalcem na naših razstavah zaenkrat dnevno na razpolago več kot tri ure vsebin;

2. da so podatki o njih dostopni v knjižici in na spletni strani <http://www.etno-muzej.si/sl/avdiovizualije>;
3. da so urejene avtorske in producentske pravice;
4. da je mogoče zaključene vsebine iz naše produkcije kupiti na DVD nosilcih (zaenkrat trije filmi).

Upoštevanje različnih ciljnih skupin

S tem ne mislimo na vprašanje dostopnosti razstav za skupine s posebnimi potrebami – to je v muzealstvu zelo pomembna tema, ki pa zahteva posebno obravnavo. Kljub temu v muzeju zaznavamo različne skupine obiskovalcev in jih upoštevamo pri svojem delu.

1. Za tuje obiskovalce vse avdiovizualne vsebine na stalnih razstavah pripravljamo tudi v angleškem jeziku, pri čemer upoštevamo, da je ponekod zanje potrebne nekoliko več kontekstualizacije.
2. V Etnoabecedažu, delu razstave Med naravo in kulturo, ki je namenjen najmlajšim obiskovalcem, je muzejska pedagoginja želela uporabiti posnetke miklavževanja. Ocenila je, da obstoječi posnetki dokumentirajo precej nasilne oblike te šege, ki bi lahko otroke preplašili, zato smo se dogovorili za novo terensko snemanje na drugi lokaciji.
3. Avdiovizualije opremimo samo z najnimi podatki, ki zadovoljijo povprečnega obiskovalca, zahtevnejši obiskovalci pa najdejo več informacij v posebni brošuri *Avdiovizualije: po-*

datki o avtorjih, producentih, hrambi in vsebini in na spletni strani muzeja.

Dvosmernost komunikacije

Vzajemno komunikacijo z obiskovalci naših razstav dosegamo z naslednjimi strategijami:

1. Iščemo in upoštevamo povratne informacije (po odprtju razstave smo obiskovalcem razdelili anketo; zaznali smo zanimanje obiskovalcev za čupo kot muzealijo, zato smo v filmu *Čupa, plovilo slovenskih ribičev* zaobjeli tudi ta vidik).
2. Z dotikalnimi ekrani obiskovalce vabimo k aktivnemu raziskovanju avdiovizualnih vsebin.
3. Obiskovalce spodbujamo k refleksiji: kolaž Osebni videz je zasnovan na polarnih vprašanjih: Kako vidim druge? Kako me vidijo drugi? Kako se vidim sam? Po prvem vprašanju

vidimo posnetke ljudi na ulici, po drugih dveh pa se vklopi kamera in obiskovalci na ekranu zagledajo sebe.

4. Obiskovalce drugega dela stalne razstave Jaz mi in drugi, Podobe mojega sveta bomo s pomočjo filma, ki bo predstavil izbrano osebo in njene identitete, povabili k ustvarjalnemu sodelovanju, namreč, da posnamejo film o izbranem človeku in njegovih identitetah, lahko po konceptu razstave ali po svojem navdihu. Te portrete bomo z dovoljenjem avtorjev in portretirancev pokazali na posebnem Etnovideo maratonu. Dostopnost avdiovizualij in komunikacija z obiskovalci ostajata glavna izziva tudi v prihodnosti. Ne želimo se omejiti na pomen angleškega izraza *to communicate to*, torej 'sporočiti', ampak razvijamo komunikacijo v pomenu *to communicate with* – 'komunicirati, sporazumevati se, deliti'. Skratka, avdiovizualije razumemo kot dvosmerno komunikacijo.

PREGLED NOVEGA ETNOLOŠKEGA FILMA V MAKEDONIJI

V Makedoniji so se novejši avtorski etnografski filmi začeli snemati v prvi polovici devetdesetih let 20. stoletja, njihova produkcija pa je narasla na začetku novega tisočletja. Za ta pojav je več razlogov; raziskovalcem in strokovnjakom sta vizualno dokumentiranje etnografskih vsebin omogočila predvsem množična prisotnost videotehnologije in njena lažja dostopnost.

Drugi, prav tako pomemben razlog je relativno dobra ohranjenost kulturne dediščine v naši državi. Izrazit interes za financiranje snemanja novejših in zanimivih tem v tranzicijskem obdobju je namreč povezan s popularnostjo vizualnih medijev. Ti in drugi dejavniki v zadnjih dveh desetletjih omogočajo produkcijo etnografskih filmov, kar oboje skupaj lahko razumemo kot tretjo stopnjo v razvoju etnografskega filma in vizualne etnografije v Makedoniji.

Rezultat opisanega dogajanja so številni avtorji, prisotni na mnogih festivalih, tako v regiji kot tudi širše, in dobitniki številnih nagrad in priznanj. Kljub uspešnemu razvoju etnografskega filma je na tem področju opazno tako pomanjkanje produkcije, hrambe, primernega izobraževanja kot tudi zadostnih možnosti za predstavitev in popularizacijo ustvarjenih del.

V tem priložnostnem kratkem pregledu položaja produkcije etnografskega filma v Makedoniji v omenjenem obdobju so opisane razmere in okoliščine, v katerih so filmi nastajali, njihova vsebina, avtorski pristop k etnografskemu filmu in težave ter vprašanja, s katerimi se ta sooča, obravnava te produkcije in perspektiva etnografskih filmov.

Znanost je v vizualni etnografiji brez prave strategije, kar povzroča nepravilno obravnavo etnografskega filma. Današnje vizualno beleženje etnoloških vsebin poteka bolj v dokumentacijske, prezentacijske in popularizacijske kot pa v znanstvene in raziskovalne namene. Skupni imenovalac tovrstnih filmov je, da so jih posneli etnologi, kar pomeni, da je v določenem filmu posneto gradivo posledica metodološke obravnave v povezavi z

etnološko raziskavo. Sedanji avtorji – etnologi se dobro zavedajo, da morajo ob pravi etnološki raziskavi in poznavanju vsebine obvladati tudi filmsko produkcijo.

Večina etnologov – avtorjev filmov v muzejih in izobraževalnih ustanovah nima možnosti in virov, ki bi jim omogočali snemanje in postprodukcijo vizualnega gradiva. Te ustanove so brez snemalne in montažne tehnike za izbor in montažo posnetega gradiva. Največ ustanov nima niti naprav za projekcijo filmov in si jih mora celo sposojati. Razmere, v katerih filmi nastajajo, in načini snemanja se razlikujejo od ustanove do ustanove in od avtorja do avtorja. Številne filme naredijo etnologi sami s pomočjo snemalca in nekaj drugih profesionalnih članov ekipe, polprofesionalna ekipa, ki sicer dela za javne ali zasebne televizijske družbe, ali pa neodvisni snemalci. Snemalno opremo ponavadi najamejo v producerskih družbah. Edina izjema, ki deluje drugače od opisanega produkcijskega modela, je Vladimir Bocev iz Muzeja Makedonije, ki dela sam. Sprva je snemal s kamero, ki mu jo je kupila Fundacija SOROS, odkar pa je ta pokvarjena, snema z izposojeno zasebno kamero.

Postprodukcija etnografskih filmov poteka na različnih krajih, pod različnimi pogoji, zunaj glavnih etnoloških ustanov – največkrat posamezniki sodelujejo s produkcijsko družbo, pri čemer so odvisni od razpoložljivega finančnega fonda oziroma financiranja. Filme montirajo profesionalci iz javnih produkcijskih podjetij ali študenti Fakultete za gledališče.

Financiranje je odvisno od interesa producenta. Izkušnje kažejo, da je materialna kultura, posebno obrti, manj zastopana, ker financerjev ta ne zanima. Spet drugače je z določenimi večkulturnimi in večetničnimi vsebinami v novonastajajoči družbeni situaciji. Ta usmeritev je značilna za tuje financerje, ker je njihov cilj populariziranje ali sproščanje družbenih in večetničnih odnosov v državi in regiji. Na izbor vsebin do določene mere vplivajo programi festivalov etnografskega filma. Vizualna predstavitev

* Elizabeta Koneska, kustosinja, Muzej Makedonija, Skopje, Čurčiska b. b., E-naslov: ekoneska@freemail.org.mk